

Redovisning av uppdrag om skolväsendet och våldsbejakande extremism

Härmed redovisas den del av uppdraget givet i regleringsbrev för Skolverket för budgetåret 2018 om skolväsendet och våldsbejakande extremism som handlar om att förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta olika former av intolerans och extremism.

Sammanfattning

Skolverket har sedan tidigare flera uppdrag att stödja skolor¹ att bemöta olika former av intolerans och detta uppdrag innebär att förstärka redan befintligt stöd. De tidigare insatserna adresserar inte alltid området direkt, men är redskap för att skapa förutsättningar för att motverka intolerans och extremism.

Skolverket har i detta uppdrag valt att utveckla och erbjuda ett webbaserat stöd med utgångspunkt i Europarådets material om kontroversiella frågor² i utbildningen. Aktiviteterna som redovisas i denna rapport planeras vara genomförda under våren 2019.

Uppdraget och dess genomförande

Skolverket har i regleringsbrev för budgetåret 2018 fått i uppdrag att utreda vilken roll som utbildningen inom skolväsendet har i arbetet mot våldsbejakande extremism enligt gällande rätt. Skolverket har också fått i uppdrag att förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta olika former av intolerans och extremism.

Denna redovisning omfattar uppdraget att förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta olika former av intolerans och extremism. Uppdragets första del redovisades till regeringen 15 oktober 2018³.

---

¹ I denna redovisning används begreppet skolan för samtliga verksamheter som ingår i skolväsendet.

² Det finns två material. Dels ”Undervisa om kontroversiella frågor” riktad främst till lärare och dels ”Hantera kontroversiella frågor. Utveckla strategier för att hantera spänningsfält och undervisningen om kontroversiella frågor i skolan” riktad till skolledare.

³ Diarienummer 5.1.3-2018:106

Tidigare och andra pågående uppdrag

Skolverket har sedan tidigare flera uppdrag att stödja skolor att bemöta olika former av intolerans och detta uppdrag innebär att förstärka redan befintligt stöd.

De tidigare insatserna adresserar inte alltid området direkt, men är redskap för att skapa förutsättningar för att motverka intolerans och extremism. Det stöd som finns omfattar bland annat

- Kompetensutveckling om
  - delaktighet och inflytande i undervisningen
  - främja likabehandling
  - kritisk användning av nätet
- Självskattningsverktygen
  - koll på främlingsfientlighet och intolerans
  - koll på trygghet och studiero

Skolverket har dessutom flera pågående och planerade insatser som på olika sätt kan verka förebyggande.

Därtill tillhandahåller Skolverket Europarådets material om att hantera respektive undervisa om kontroversiella frågor.

Bakgrund till val av aktiviteter

Skolverkets utgångspunkt är att skolan motverkar olika former av intolerans och extremism genom sitt tydliga uppdrag att främja demokrati och mänskliga rättigheter. Arbetet med det demokratiska uppdraget ska ske såväl i som utanför undervisningen och är ett ansvar för hela skolans personal, vilket framgår av 1 kap. 4-5 §§ skollagen och läroplanerna. Det demokratiska uppdraget kan beskrivas med hjälp av orden *om, genom och för*.⁴ Barn och elever ska lära *om* demokrati och mänskliga rättigheter. De ska också lära *genom* att grundläggande demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter genomsyrar skolan. Det kan exempelvis handla om demokratiska arbetsformer. Målet är att de ska utveckla förmågor *för* att som samhällsmedborgare kunna verka aktivt i demokratin.

Av skollagen följer att skolan ska arbeta mot främlingsfientlighet och intolerans och i samtliga läroplaner (utom den i förskolan) framhålls särskilt att främlingsfientlighet och intolerans måste mötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.⁵ Det innebär bland annat att lärare inte kan avstå från att ta upp områden inom sina ämnen för att frågorna kan riskera att vara eller bli kontroversiella. Det ställer också krav på skolans personal att kunna hantera de öppna samtal som kan krävas. Det ställer i sin tur krav på skolans ledning att kunna ta relevanta beslut om vilka

---

⁴ Propositionen 2017/18 :17 Politisk information i skolan, s. 6

⁵ Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

insatser som behövs för att motverka främlingsfientlighet och intolerans och vad som i övrigt behövs för att kunna ha öppna samtal.

Syftet med aktiviteterna inom ramen för detta uppdrag är att tillgodose barnens och elevernas behov av arenor för att prata om svåra frågor, inklusive våldsbejakande extremism. Som utgångspunkt används det material om kontroversiella frågor som Europarådet tagit fram⁶ Skolverket har översatt materialen ”Undervisa om kontroversiella frågor” som är för lärare och ”Hantera kontroversiella frågor” som är för skolledare.

Svenska skolor har tillsammans med andra skolor i Norden deltagit i ett pilotprojekt med Europarådets material om att undervisa om kontroversiella frågor. Utvärderingen av projektet visar att materialet har bidragit till att stärka de deltagande lärarna i deras förmåga att hantera kontroversiella frågor i undervisningen.⁷ Övningar och verktyg i materialen har uppfattats som ett stöd även om materialet skulle kunna anpassas ytterligare till svenska förhållanden. Deltagarna lyfter emellertid att de mest använt sig av de övningar som man tränat på under träffarna i pilotomgången. Steget att själva börja utforska och tillämpa materialet i undervisningen har uppfattats som svårt att ta.

Information från rundabordsamtal med andra myndigheter och civila samhället inom ramen för den utredande delen i regeringsuppdraget har tagits om hand.⁸ Därtill har erfarenheter från Skolverkets arbete med riktade insatser mot huvudmän tagits tillvara. Detta för att få kunskap om de behov som kan finnas på skolor för att kunna hantera kontroversiella frågor.

Sammantaget har det framkommit olika behov av stöd för att skolor ska kunna lyfta kontroversiella frågor med barn och elever. Det kan till exempel handla om att lärare är osäkra på om de kan hantera svåra frågor. De kan också sakna de tillräckliga sakkunskaper som kan vara nödvändiga för att kunna lyfta kontroversiella frågor och föra samtal om dem i undervisningen. Detta kan innebära att lärare får svårt att fullgöra sitt uppdrag enligt skollagen och läro-, kurs- och ämnesplaner. Ett annat slags hinder är om läraren står ensam inför föräldragruppens kritik på skolans arbete med exempelvis sexualitet, rasism, religion och historia. Även lärares egna värderingar kan påverka om hen tar upp kontroversiella frågor med elever och om de blir kontroversiella överhuvudtaget. Andra svårigheter som kan uppstå är av mer juridisk karaktär och kan innebära svåra bedömningar och avvägningar för läraren.

---

⁶ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/kontroversiella-fragor>

⁷ Rasmussen Lökke, M (2017). ”Evaluation of Nordic Pilot: Teaching Controversial Issues & Managing Controversy”, Learn Right.

⁸ Vid det första mötet deltog Center mot våldsbejakande extremism (CVE), Forum för levande historia, Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet, Skolinspektionen och Statens medieråd. Flera av dessa aktörer har eller har haft uppdrag från regeringen att utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism. Vid det andra mötet deltog Lärarnas Riksförbund, Lärarnas yrkesetiska råd, Sveriges Elevråd, Sveriges elevråd – SVEA, Sveriges Kommuner och Landsting och Sveriges Skolledarförbund.

Det kan till exempel uppstå osäkerhet kring relationen mellan elevens åsikts- och yttrandefrihet och skolans ansvar att säkerställa en trygg miljö fri från kränkningar.

Den kvalitetsgranskning som Skolinspektionen gjorde av grundskolans arbete med demokrati och värdegrund 2012⁹ visar också på ett antal områden som har betydelse för utformningen av aktiviteterna i detta uppdrag. Skolinspektionen skriver att ett medvetet värdegrundsarbete, som genomsyrar skolornas förhållningssätt, är centralt för att uppnå och bevara trygga och goda studiemiljöer med förutsättningar att bedriva en demokratisk undervisning. Det behövs för att uppnå och bevara ett studie- och samtalsklimat där eleverna ges möjlighet att utveckla sin medborgerliga kompetens. Överallt behövde dock detta i högre grad kompletteras med både ett demokratiarbete som också genomsyrar undervisningen i alla ämnen, och ett kritiskt och självreflekterande demokratiskt samtal hos personal och elever. En brist var bland annat att de granskade skolorna inte kunde använda det prövande samtalet som metod varken i personalgrupp eller i undervisningen.

Uppdragets genomförande

Den enskilda läraren behöver stöd i att införliva frågor som kan vara kontroversiella i ämnesundervisningen, men all personal kan ha behov av samtalskompetens både i relation till barn och elever, varandra och till vårdnadshavare. Skolledare behöver ha en strategi för att kunna skapa förutsättningar på skolan för att de arenor för demokratiska samtal som elever har behov av och rätt till i skolan ska fungera så bra som möjligt. Därför gör Skolverket aktiviteter riktade till både personal på skolor och till skolledning.

Avgränsningar

Uppdraget innebär att kommunicera, stärka och komplettera befintligt stöd.

Aktiviteter

Nedan beskrivs genomförda, pågående och planerade aktiviteter inom ramen för uppdraget. De aktiviteter som inte är avslutade planeras vara genomförda under våren 2019.

Genomförda konferenser, seminarier och workshops

Skolverket har medverkat på ett flertal konferenser och utbildningsdagar med föreläsningar och workshops om skolans demokratiska uppdrag i relation till förebyggande arbete mot intolerans och extremism. Skolverket har hållit i:

- Seminarium på Stockholm stads tre fördjupningsutbildningar om våldsbejakande extremism riktat till all personal i stadens skolor,
- Seminarium på Forum för levande historier och Falkenberg kommuns konferens om radikaliserings och extremism,

---

⁹ Kvalitetsgranskning, Rapport 2012:9

- Seminarium på återträffar för skol- och förskolepersonal som gått utbildning om främlingsfientlighet och rasism inom ramen för ett treårigt regeringsuppdrag om främlingsfientlighet och intolerans¹⁰
- Seminarium på fyra egeninitierade konferenser riktat till kommuners samordnare för nyanlända elever.

Syftet med aktiviteterna har varit att stärka skolan i sitt demokratiska uppdrag genom att bland annat visa på hur en stärkt beredskap för att hantera kontroversiella frågor kan vara en viktig pusselbit.

Genomförd kommunikation

Rektorer och skolpersonal har via Skolverkets nyhetsbrev fått information om Skolverkets material och stöd om att bemöta olika former av intolerans och hantera kontroversiella frågor i undervisningen och i utbildningen som helhet. Information har också spridits internt för att andra insatser som Skolverket genomför ska kunna informera om stödet.

Stöd på webben

Ämnesspecifikt stöd våren 2019

Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet har fått i uppdrag att ta fram ämnesspecifikt stöd i att hantera kontroversiella frågor. Det är artiklar om kontroversiella frågor inom ämnena samhällskunskap, historia, religionskunskap och biologi för grundskolans årskurser 7-9 och specialskolans årskurser 8-10. Dessa ska publiceras på skolverket.se.

Lärande exempel våren 2019

Skolverket ska på skolverket.se publicera ett lärande exempel från en av de skolor som ingick i den nordiska pilottesten av Europarådets material. Tanken är att exemplet ska inspirera andra skolor i arbetet med materialet.

Stöd till skolledare våren 2019

Skolverket kommer att publicera ett stöd på skolverket.se i form av vägledande text för skolledare för att sätta arbetet med att hantera kontroversiella frågor i ett sammanhang. Texten ska översiktligt vägleda skolledare i att planera för vad som bör vara på plats för att skolan ska kunna tillgodose barnens och elevernas behov av arenor för att prata om svåra frågor.

Skolverkets fortsatta arbete

Skolverket bedömer att det kommer att finnas ett fortsatt behov av information och stöd om skolans demokratiska uppdrag i relation till svåra och kontroversiella frågor. Detsamma gäller skolans relation till samhällets arbete mot våldsbejakande

---

¹⁰ Skolverkets uppdrag att vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans (A2014/1587/DISK) där en uppdragsutbildning för skola och förskola genomfördes under tre terminer i samarbete med Forum för levande historia.

extremism. Därför finns en beredskap för att bland annat kunna delta i externa sammanhang så som konferenser och utbildningar. Därtill kan Skolverket på sikt behöva ta ställning till om det behövs ytterligare och fördjupat stöd i arbetet med att skapa arenor för samtal för barn och elever utifrån Europarådets material. Om ämnesstödet visar sig fylla en funktion kan Skolverket överväga att ta fram ytterligare stöd för andra åldrar och ämnen. På sikt kan Skolverket även behöva ta ställning till om ytterligare stöd behövs vad gäller skolans kontakt med vårdnadshavare i de fall då frågor kan upplevas kontroversiella.